

MEGPRÓBÁLÓ IDŐK EGY VESZÉLYES VIDÉKEN

Koszovó: egymást kizáró identitások és a multietnikus méhészszövetség

Fél évig dolgozott a koszovói EBESZ-misszió kisebbségi főtanácsadójaként Bíró Anna-Mária kisebbségi szakértő. Koszovó hozzásegített ahhoz, hogy megértsem a kisebbségvédelem rövid- és hosszú távú hatásait – mondta Bíró Anna-Mária, aki – pontos hivatalos adatok híján – úgy véli, hogy az askáliak, egyiptomiak, romák, gorániak, törökök és bosnyákok a terület lakosságának körülbelül tizenöt százalékát jelentik.

– Hogyan kapta a felkérést a koszovói munkára? Hol, milyen szinten döntenek arról, hogy egy-egy ilyen misszióban ki tölti be az adott állást?

– Kezdjük azzal, hogy kerültem Koszovóba. 1996 óta dolgozom a Minority Rights Group International nemzetközi emberjogi szervezet budapesti koordinációs irodájában; itt közép-kelet európai, de főleg délkelet-európai programokkal foglalkozom, és besegítek nem-kormányzati szervezetünk ENSZ-programjaiba. Valójában szakmai ismeretség révén kerültem az állás közelébe. Az egyik ismerősöm, aki elődöm volt az EBESZ koszovói missziójában, a Senior Adviser on Minority Affairs posztján, hívta fel a figyelmemet a lehetőségre. Mondta, hogy megürül a helye, és azt is hozzátette: szeretné, hogy én pályázzam meg az állást. Ez 2001 augusztusában történt. Az első reakcióm teljesen elutasító volt, egyáltalán nem akartam Koszovóba menni, mert lelkileg nagyon nehéz semleges „harmadik félként” dolgozni az egymást kizáró identitások világában. Ismerősöm azonban nem hagyta annyiban, folyamatosan hívott, keresett; lassan elgondolkoztam a lehetőségen. Végül is decemberben elküldtem a pályázatot az EBESZ-központba, Bécsbe a budapesti Külügyminisztérium ajánlásával, onnan továbbították az anyagomat a helyszínre, ahol a döntés született. Többlépcsős folyamatról van szó tehát, ez megmutatkozott a reagálás lassúságában is. Március elején tudtam meg végül, hogy megkaptam az állást, és 17-én indultam Bécsbe egy kétnapos felkészítőre, onnan postáztak minket a terepre.

– *Hogyan fest közelről egy ilyen felkészítő? Közelharc, dinamit, adó-vevő?*

– Közelharcról szó sem volt. Folyamatos, nagyon intenzív elméleti-gyakorlati felkészítést kaptunk az EBESZ működési mechanizmusából, a döntési struktúrákról, a helyi sajátosságokról és viszonyokról. Megismerkedtünk egy EBESZ-hivatalnok felelősségi körével, és nem csekély szerepet kapott a lelki felkészítés is. Nyugat-európaiak beszéltek a körülményekről, hiányoltam is kicsit az alaposabb terepismeretet. Utólag visszanézve azt hiszem, hogy nem volt igazán hasznos a tréning, mert a régióra vonatkozó újdonságokat nem tudtak mondani; leginkább még a praktikus tanácsoknak láttam hasznát, mint például, hogy mit kell csinálni negyven fok melegben, ha nincs víz és áram.

– *Mit kell csinálni negyven fok melegben, ha nincs víz és áram?*

– Az ember mindig vigyen magával egy megnedvesített pelenkát, egy légmentesen elzárt dobozban. Az hűsít, és meg lehet oldani a mosdást is. De hasznos volt ez a két nap az ismeretségek szempontjából, mert később Koszovóban is azokkal az emberekkel tudtam nagyon jól együtt dolgozni, akikkel együtt voltam ezen a kétnapos bemelegítésen. Ez azért is volt jó, mert a hat hónapos kiküldetések alatt elengedhetetlen a kapcsolati háló, aminek révén gyorsan és eredményesen el lehet intézni egy-egy kérdést.

– *Milyen körülmények közé került?*

– Az EBESZ-nek van egy vendégháza Pristinában, ahol megérkezésünk után aludtunk. Ez azonban meglehetősen kényelmetlen volt és drága, amit nekünk kellett volna kifizetnünk. Utána az EBESZ főszállásmesterének fényképes albuma alapján kerestünk szállást magánházaknál. Ez sem olcsó mulatság, körülbelül ötszáz eurót jelent egy hónapban a lakásbérlés. Így aztán egy albán családnál laktam hat hónapig át.

– *Mi az első benyomása egy külföldinek Koszovóban, mi ragadta meg leginkább?*

– A házak összevisszasága, ahogy Pristinában mindenki építkezik, látható terv és elképzelés nélkül. És a rengeteg szemét. A szűz természet nem létezik. Nem lehet olyan eldugott helyre menni, hogy a szél ne lengessen nejlonzacsokkat az ágakon.

– *Mennyi ideig tart egy ilyen küldetés? Hogy néz ki a koszovói EBESZ-misszió felépítése, és hol helyezkedik el a kisebbségi főtanácsadó a hierarchiában?*

– A tagországok külügyminisztereinek megállapodása alapján mindig hat hónapig tart egy-egy ilyen munka, lehetőség van persze a hosszabbításra is. Érdekes megvilágításba helyezi a missziók hatékonyságát a kiküldetési idő, hiszen körülbelül hat hónap alatt lehet a helyi viszonyokkal, emberekkel megismerkedni, kapcsolatokat kiépíteni. Mire a hivatalnok belerázódna a helyzetbe, lehet előlről kezdeni

mindent. A helyiek legalábbis rendszeresen kritizálják az EBESZ-t a kiküldetési idők rövideje miatt.

A bécsi kiképzés után repülővel vittek minket Pristinába és ott folytatódott még három napig a felkészítés. Ez már sokkal jobb volt, mert koszovói EBESZ-hivatalnokok tartották, ők tényleg tudták mi a helyzet a terepen, mire kell figyelni. Bár én sokat utaztam Délkelet-Európában, mellbevágó volt Pristina kettősége; a mindent beborító szemét mellett nyugat-európai színvonalú üzleteket találtunk, és tele volt a város építkezésekkel. A háború, a bombázások által lerombolt házakat például már újraépítették.

A koszovói a világ legnagyobb EBESZ-missziója, több mint ezer alkalmazottja van. A nemzetközi közösség szerepvállalása több pilléren nyugszik. Az EBESZ-misszió mellett ott van az ENSZ koszovói missziója, az UNMIK, az Európai Unió, és természetesen a KFOR, a Koszovóban állomásozó nemzetközi haderő. Ezek viszonya és együttműködése nagyon nehézkes, szinte lehetetlen a kommunikáció. A katonák például egészen leegyszerűsített szemlélettel dolgoznak. A koordináció elmulasztása okozott súlyos incidenseket, például 2002. áprilisában Kosovska Mitrovica szerb részén félholtra vertek lengyel ENSZ-rendőröket, akik katonai fedezet nélkül mentek be a városrészbe; a KFOR-ral ugyanis senki nem egyeztetett az akcióról. Ilyen és ehhez hasonló problémák állandóan napirenden voltak. Persze az együttműködés is problémákkal teli. Ha hazatelepítésről van szó, akkor az UNHCR-rel, az ENSZ menekültügyi főbiztosságával kell megtalálni a közös hangot, a közigazgatás kérdésében az UNMIK a mérvadó. Más szervezetekben nem volt hozzám hasonlóan kisebbségekkel foglalkozó szakértő, de gyakran megtörtént, hogy az etnikai csoportok életéről, helyzetéről szóló konferenciát részben a KFOR pénzelt, és az általuk felügyelt területeken, városokban részt vettek programok kidolgozásában és támogatásában. A Prizrenben tartott nagy romakonferencián például ott voltak a KFOR tisztjei is. Ha nem is volt szakértőjük, a kisebbségi kérdés iránti érzékenység megvolt.

Szerencsére én nem kerültem a mitrovicaihoz hasonló nehéz helyzetbe, egészen másfajta problémákkal kellett foglalkoznom. A posztom szabatos neve angolul Senior Adviser on Minority Affairs, amit magyarra talán legegyszerűbben kisebbségi főtanácsadóként lehet lefordítani. Az EBESZ koszovói missziójának pristinai főhadiszállásán volt a beosztásom. Ez azért fontos, mert minden meghatározás pozíciót is jelöl, a szervezet felépítése erősen hierarchikus. Ez talán érthető, mert egy biztonsági, biztonságpolitikai szervezetről van szó. A benyomásokhoz visszatérve, talán ez volt, ami akkor, érkezésemkor a legjobban meghökkentett. Gyakorlatilag félkatonai szervezetbe kerültem, ami főhadiszállással, bázisokkal rendelkezett, emellett rendkívül erős alá- és fölérendeltségi viszonyok jellemzik az EBESZ-t. Ez nem az én világom. Nem ezt szoktam meg a Koszovó előtti civil, nem-kormányzati korszakomban. Az EBESZ pristinai főhadiszállásnak élén nagykövet áll, ezt a posztot

jelenleg a francia Fiaschi tölti be. Az ő munkáját segíti és támogatja az Office of Political Affairs (OPA), ami a legfontosabb döntéshozó szervezet. Itt dől el, hogy a misszió költségvetéséből milyen programot, milyen terveket támogatnak. Az OPA össze-síti és küldi tovább az osztályok költségvetését Bécsbe, övük az utolsó szó minden esetben, ők készítik elő az EBESZ helyi politikáját. Az OPA-val működnek együtt a különféle osztályok: a Human Rights Departement, a Democratization Departement, a Finance Departement; létezik még emellett Communication és Media Departement is. Körülbelül ez a misszió struktúrájának a vázlata jelenleg, ez azonban állandóan változik. Például odakerülésem után egy hónappal szervezték át teljesen a munkát, de félévvel azelőtt is alakították a rendszeren. Őszintén szólva, ez elég bosszantó volt. Az állandó váltások miatt az én ottlétem is jórészt papírévésből állt. Az EBESZ állandó identitás-zavara az örökös restrukturálásokban nyilvánul meg.

A kisebbségi főtanácsos a Democratization Departement alá volt rendelve senior státusban: ez azt jelenti, hogy a Departement munkáját irányító igazgató felügyelte a hét-nyolc senior munkáját, köztük az enyémet is. Voltak olyan döntések, amelyeket a senior önállóan meghozhatott, máskor az igazgatón keresztül kellett kérvényezni dolgokat. Kevés olyan elem volt, ami egészen az OPA szintjéig jutott, a Departement költségvetése ilyen volt. Ennek kidolgozásában mi is részt vettünk, a seniorok programjaik anyagi igényeit foglalták össze a költségvetésben.

– *Mi volt a tényleges feladata, kikkel foglalkozott, egyáltalán körülbelül mekkora súlyt jelentenek Koszovó életében a kisebbségek?*

– A tartomány lakosságának körülbelül tizenöt százalékát jelentik a kisebbséghez tartozók. Számuk pontos megbecsülése azért nehéz, mert jelenleg is folynak a hazatelepítési programok Nyugat-Európából, Albániából, Macedóniából. Kisebbségekkel foglalkozó szakember nagyon kevés van az EBESZ-ben. A már említett elődöm volt a faltörő kos, mert őelőtte a nem szerb kisebbségekkel senki sem törődött. A többi nemzetközi szervezet figyelme is elsősorban a szerbek és az albánok konfliktusára, együttélésére, illetve együtt nem élésére irányult. Sokáig ugyanis úgy gondolkodtak a missziókban, hogy mivel jelentős konfliktust a szerbek és az albánok generálhatnak, ezért velük kell elsősorban foglalkozni. A többi kisebbséggel nem nagyon törődtek. Hozzám tehát a nem albán, nem szerb etnikumok tartoztak hivatalosan: a roma, askáli, egyiptomi, bosnyák, goráni és török népcsoportok.

– *Némelyikük egzotikusan hangzik.*

– Azok is. Némelyikük létrejötté nem etnikai viszonyokat jelez, hanem az identitás problémáit. Sokat segített egyik legközelebbi munkatársam, aki maga is goráni, Dragas környékéről, Koszovó legdélibb vidékéről. A gorániaiak a macedónhoz hasonló nyelvet beszélnek, viszont muzulmánok és kulturálisan legközelebb a törökökhöz állnak, legalábbis saját bevallásuk szerint. A szerbek azt mondják rájuk,

hogyan ők szerb nyelvjárást beszélnek, ezt a gorániak kikérik maguknak, mondván, hogy az, amit más szerbnek vél, az macedón. A szerbek erre úgy reagálnak, hogy leárulózzák a gorániakat. Ez csak egy példa az egymást kizáró identitások hihetetlen sokszínűségére. Ez az említett goráni kolléga hozott össze aztán a többi kisebbség képviselőivel, akik vagy a koszovói ideiglenes parlamentben ültek vagy különféle régiókban, városokban védtek népcsoportjuk érdekeit. A nemzetiségek helyzetét döntően befolyásolja, hogy a háború során melyik oldalon álltak. Tudományos, elméleti konstrukciókra nincs is mód, mert hihetetlenül gyorsan történnek a megbélyegzések, beskatulyázások. Ráadásul nagyon bonyolult az etnikai identitások dinamikája, éppen a helyzet polarizáltsága miatt. Mindenki tudja, hogy kik az albánok és kik a szerbek, ők elkülönülten élnek egymástól. A szerbek többen Kosovska Mitrovicában élnek, de szórványban is megtalálhatóak Koszovó egész területén. Ez a szórvány magyarán mondván enklávét jelent, például Pristina közvetlen közelében, abszolút albán többségű területen is található egy ilyen szerb község, Gračanica. Gondot jelent, hogy az enklávék katonai őrizete 2002 végén megszűnt, az én odaérkezésem idején még harcokcsikkal megerősített ellenőrző pontokon lehetett csak ki- és bejutni ezekre a településekre. Állandó probléma volt például, hogy egy szerb paraszt nem mert kimenni megművelni a földjét, mert ha az szomszédos volt egy albán paraszt földjével, összeütközésekre lehetett számítani. Az enklávékban hihetetlen félelemben élnek a szerbek. Egyébként ezekben a szigetekben a kisebbséget néhány albán család és a szerbül beszélő romák jelentik. Ez elvezet bennünket az askáli és az egyiptomi problémához.

– *Csak nagy óvatossággal merem kérdezni: ezek a nemzetiségek léteznek?*

– Ők annak vallják magukat, tehát léteznek. Valójában egy kívülálló szemszögéből nincs különbség az askálik, az egyiptomiak és a romák között. Viszont ezt az azonosságot az egyiptomiak és az askálik nagy része tagadja. Nem mindenki – csak hogy a helyzet érdekesebb legyen. Összeköti őket a többségi társadalommal az a tény, hogy az egyiptomiak, valamint az askálik albánul beszélnek. Ennek azért van óriási jelentősége, mert az épülő, természetesen albán többségű intézményes struktúrákba sokkal könnyebben integrálódnak. Nekik tehát érdekük az, hogy ne romáknak tekintsék őket, hanem valamiféle más, albánul beszélő népcsoportnak, mert így legalább egyik népcsoport nem veszélyezteti őket. Lényegében tehát az albánokhoz asszimilálódnak, míg a romák szerbül beszélnek, a szerbekhez asszimilálódtak, és ezért nagyon nehéz a helyzetük az albánok által lakott területeken. De a szerbek sem fogadják be őket. Sajnos. Délkelet-Európát ismerve mondhatom: természetesen. A helyzetet bonyolítja, hogy egy településen belül az albánok nem keverednek az askálikkal és az egyiptomiakkal, hiába szeretnék az összeolvadást ez utóbbiak. Bár az is igaz, hogy az albánok sokkal jobban kijönnek a velük egy nyelvet beszélő két népcsoporttal, mint a szerbül beszélő romákkal, de az intézményesített diszkrimináció

ció az askálikkal és az egyiptomiakkal szemben is létezik, mert kulturálisan soha nem fognak teljesen hasonlítani az albánokhoz. A többségi társadalom tagjai nem is engednék ezt.

A terület etnikai képét tovább bonyolítják a bosnyákok és a törökök. A törökök helyzete a legegyszerűbb: ők törökök – és annak is vallják magukat, muzulmánok – és annak is vallják magukat. Hátuk mögött ott áll Törökország, amely elsősorban az oktatásban segíti őket. A török fiatalok ösztöndíjakat kapnak anyaországi tanulmányutakra és más programokban is támogatják őket. Vannak még a bosnyákok, akik azt állítják a gorániakról, hogy ők is bosnyákok, ám erről a gorániak többsége hallani sem akar. Ezekkel a bonyolult tényekkel csak jelezni akarom, hogy hihetetlenül folyékonyak az etnikai határok és ezek a körülmények nagyban megnehezítették a mi munkánkat is.

Különbségeket figyelhetünk meg a területi elhelyezkedésükben is: a gorániak kompakt tömbben élnek Koszovó déli részén, a törökök és a bosnyákok pedig szórányban élnek az askálikhoz és az egyiptomiakhoz hasonlóan.

– *Hogyan lehet nekifogni a problémák szétszalazásának?*

Névjegy

Bíró Anna-Mária 1961-ben született Lupényban, Hunyad megyében (Románia). 1985-ben angol-magyar szakos tanári diplomát szerzett a Babes-Bolyai Egyetemen, Kolozsváron. 1989-ig nyelvtanításból élt. 1990-ben a kolozsvári Keresztény Szó szerkesztője volt. 1991 és 1996 között dolgozott az ENSZ emberjogi szervezeténél Genfben, önkéntesként az Amnesty International londoni központjában, majd az RMDSZ elnökének külügyi tanácsadója lett. Vendégkutató volt Berlinben; 1996 óta a Londonban székelő Minority Rights Group kelet- és közép-európai projektvezetője. 2002-ben fél évet töltött Pristinában, ahol az EBESZ kisebbségi főtanácsadója volt. Ír és beszél angolul, franciául és románul. Magyar állampolgár.

– Az egyes kérdéskörökön belül minden szakember saját magának alakította ki módszerét, kapcsolatait – persze figyelembe véve az EBESZ irányvonalait, programját. Talán a 3R kifejezéssel lehet a legjobban összefoglalni a feladatot: return, remain és reconciliation (hazatérés, megtelepedés, megbékélés). Ebből próbál meg aztán az ember kihozni valamit. Abból a szempontból nehéz a munka, hogy meg kellett a feladatot fogalmazni. A kisebbségekkel való foglalkozás már említett viszonylagos újdonsága sok szabadságot jelentett, de egyben a felelősség is nagyobb volt. Nem rendelkeztem konkrét munkaköri leírással, ráadásul többközpontú volt a

munka is: Pristina mellett Prizren, Jilan, Pec, Mitrovica városokban zajlott a tevékenységem. Nekem négy beosztottam volt Pristinában, a többi kirendeltségben pedig a Democratization Departement tisztviselői foglalkoztak a helyi, vagy a régióban élő kisebbségekkel – a szűkebb körzet, tájegység nemzetiségi arányszámainak megfelelő specializációval. Ezekkel a tisztviselőkkel voltam tehát napi kapcsolatban. Ezek a kollégák sokszor jóval tapasztaltabbak voltak nálam, akadt olyan is közülük, aki már két éve ott szolgált. Igyekeztem kiépíteni hát egy olyan adminisztratív struktúrát, amely a kisebbségi ügyek kezelésére alkalmas: ez a munka szoros mellérendeltséget és együttműködést kívánt.

– *A Balkánról alkotott képünkben meglehetősen fontos helyet foglal el az a sztereotípiá, hogy ezek a társadalmak nagyon erősen férfiközpontúak. Érezte a helyiek irányából a tartózkodást, vagy nem volt gond a közös hang megtalálásával?*

– Nagyon tekintélyelvű és férficentrikus a koszovói társadalom. Ebben nincs semmi meglepő. Nehezen szoknak hozzá a férfiak, hogy egy nő esetleg magasabb pozícióban van, mint ők. Hihetetlenül sok múlik azonban az egyénen. Én mindig úgy éreztem, hogy egy nő kevésbé hiú, kevésbé célorientált, sokkal nagyobb hangsúlyt fektet a folyamatokra, az átláthatóságra, mert az eredményt a folyamatok tisztasága adhatja hosszútávon. Ez így elmondva nagyon szép, de ezt elképesztően nehéz elmagyarázni egy férficentrikus hozzáállásban nevelkedett személynek, aki azonnali eredményeket akar trófeaként felmutatni. Megesett például, hogy helyi férfi kollégákkal nem sikerült megtalálni a közös hangot. Hiába voltam tíz évvel idősebb és a hierarchiában jóval magasabban, olyan hangon beszéltek velem, hogy az teljesen elfogadhatatlan volt számomra. Előfordult, hogy nehézségeim voltak. Igaz, egy svájci olasz férfikolléga sokat segített a helyes hang megtalálásában.

– *Ha visszaemlékszik fél éves munkájára, mi az, amit eredményként könyvel el? És itt most nem elsősorban nagy dolgokra vagy eseményekre gondolunk, hanem olyan valamire, amire visszagondolva jó érzés tölti el.*

– Koszovóval kapcsolatban látványos eredményekről beszélni hihetetlen szerénytelenség volna. Ez nem az a hely, ahol rövid időn belül szembetűnő sikereket lehetne elérni. Amikor odamentem, arra törekedtem, hogy legyen legalább három olyan célom, ami elérhető. Az egyik célom természetesen az volt, hogy a szervezeten belül a kisebbségi kérdést elfogadtassam és ez, úgy vélem, nagyrészt sikerült. A helyi hivatalnokoknak is tartottam előadást kisebbségekről, emellett ott maradt két-három olyan kollégám, aki továbbviszi a kisebbségek ügyeit és komolyan foglalkozik a kérdéssel. Eredménynek tartom azt is, hogy sikerült intézményes szinten elérni valamit Koszovóban: úgy tűnik, hogy létrejön egy nem kormányzati szervezet az EBESZ segítségével, amely tulajdonképpen az ottani kisebbségek támogatásával foglalkozik majd. Ez a szervezet már elkezdte működésének előkészítését, és

remélem, hogy programok tudnak majd elindulni. Elégtétellel tölt el, hogy sikerült néhány helyi emberrel olyan programokat elindítani, amelyeket nemesnek és hasznosnak érzek.

Például az egyik nagy harcunk az egyetlen koszovói – egyébként bosnyák nyelvű – gyermekfolyóirat fenntartásához fűződik. Ennek a Prizrenben megjelenő gyermeklapnak szereztünk egy lézernyomtatót, mert addig anélkül dolgoztak. Hosszas harc után sikerült megszerezni számukra az eszközt némi közép-európai leleménnyel.

Egy másik alkalommal Dragasban sikerült egy multietnikus méhészszövetség létrehozása. Azért tartottam nagy eredménynek, mert korábban az ott lakók semmiféle párbeszédre nem voltak hajlandóak. Volt tervünk a kisebbségi média feltámasztására is. A koszovói kisebbségek minimális adásidővel rendelkeznek a helyi televízióban, a törököknek azonban van egy rádiójuk Pristinában, és ennek az egyik programját finanszíroztuk egy éven keresztül.

A helyzet azért nehéz, mert bizonyos enklávékban például nincsen televízió, a feltételek sem adták ahhoz, hogy bármilyen kisebbségi műsort sugározzanak. Mobiltelefon lefedettség sincs, vagy elképesztően zavaros. Egy ilyen misszió során tehát az ember nagyon hamar megtanulja, hogy minden apró eredményt nagyon-nagyon meg kell becsülni. Az a lényeg, hogy az egyes emberek életében próbáljunk meg kézzelfogható eredményeket elérni. Különösen gyötrelmes az egész folyamat, mert igazából az etnikus közösségek is megosztottak. Az albánok például pártok mentén szerveződnek, de a bosnyákok vagy a gorániak sem homogének. S mivel a széttöredezett, egymással szemben álló identitásokból építkező Koszovóban a párbeszédnek semmiféle hagyománya nincsen – egyik kultúrában sem – minden egyes apró eredményért vért kell izzadni. A nagy kérdés, hogy hogyan lehetne egy etnikai identitást átívelő regionális identitást megteremteni? Az egyetlen hívószó, amitől izgalomba jönnek az emberek, szerbek, bosnyákok, törökök, mások egyaránt, az az európai integráció. Ez az egyetlen összekötő kapocs szerb, albán és kisebbségi között. Semmi más.

– Hogyan viszonyulnak a nagy nemzetközi szervezetek a kisebbségi kérdéshez? Képesek-e egyáltalán megfelelő és megnyugtató módon kezelni ezt a probléma-halmazt?

– Az etnikai kérdések kezelésére az elmúlt tíz évben alakultak ki különféle módszerek. Az EBESZ erős politikai kisebbségi standardjai ellenére Koszovóban a kisebbségi kérdések gyakorlati kezelésében lemaradt. A koszovói kisebbségek szokták is azzal vádolni a szervezetet, hogy következetesen csak az albán–szerb ellentétet foglalkozott. Ez némiképp következik az EBESZ jellegéből is: konfliktust kezelő szervezetről van szó, amely fókuszából következően nem foglalkozik az összes kisebbséggel. Nagyon sok múlik az illető szakértőn, aki pozícióba kerül az

EBESZ-en belül. Ráadásul maga a szervezet is keresi a helyét egy épülő társadalomban, egy épülő intézményrendszerben. Minden képlékeny, a szervezet önmaga szerepét is próbálja állandóan pontosítani, körülírni. Mivel nincsenek szilárd intézményes struktúrák, nincsen „rule of law”, ezért a személyek szerepe hihetetlenül nagy. Azt mondanám, hogy sok szempontból a tisztviselők személyes elkötelezettségétől függ a programok minősége és mennyisége. Az én szemléletem például úgy alakult, hogy: a szerbeket is be kell venni a kisebbségekkel való együttműködésbe, mert számszerűleg is erős kisebbséget alkotnak.

– *Hogyan tekintenek önmagukra és Koszovó jövőjére, milyen lelkiállapotban vannak a koszovói szerbek?*

– Nagyon nyomasztó a helyzetük. Az albánokban van ugyanis egyfajta győzelemérzet, amelyet ők Koszovó majdani függetlenségében látnak majd kiteljesedni. Ezt a függetlenségi törekvést az albán politikai elit nem is titkolja. A szerbek ezt vereségként, legyőzöttségként élik meg, áldozatoknak tartják magukat. Különösen az enklávében élő szerbek; olyan szerb fiatalokkal is találkoztam, akik két-három éve nem mozdultak, mert nem mozdulhattak ki közösségeikből. Ez lehetetlenül reményvesztett és depressziós állapot: nem lehet utazni, tanulni. Ugyanakkor sokuknak az a véleménye, hogy még mindig jobb Koszovóban, mint Szerbiában, menekülttáborban.

– *Mit jelentett a Koszovóban eltöltött fél év? Szakmai és személyes vonatkozásban.*

– Másként gondolkodom a saját munkám eredményéről Koszovó után. Talán jobban látom a lehetőségeket és az esélyeket. Koszovó hozzásegített ahhoz, hogy megértssem a kisebbségvédelem rövidtávú és hosszú távú hatásait. Másrészt módszertani ügyekben nagyon sokat tanultam: arról, hogy hogyan lehet bizonyos kisebbségi ügyeket prezentálni, elfogadhatóvá tenni, hogyan lehet helyi emberekkel szót érteni. Én mindig azt tapasztaltam, hogy az őszinte és hiteles hozzáállást mindenki elfogadja. Persze néha szükség volt konfrontációra, különösen akkor, amikor világosan kellett jelezni a helyieknek egy-egy konferencián, hogy sehova nem vezet egymás vég nélküli pocskondiázása. Segített egyébként ilyen és ehhez hasonló helyzetekben, ha érzékeltetem a problémáik iránti fogékonyságot. Lehetett úgy oldani a feszültséget, hogy megosztottam velük saját, romániai magyarként szerzett tapasztalataimat a kirekesztésről, az elnyomásról. Meglátásom szerint egy Közép-Európából származó nemzetközi hivatalnokot sokkal könnyebben elfogadnak, mint egy nyugat-európaikat. Ha kiderült, hogy magyar vagyok, rögtön volt közös téma, mindig akadt valaki, aki járt Budapesten. Érezték és ki is mondták a helyiek, hogy egy közép-európai jobban megérti és megérzi problémáikat, mint egy nyugati. Azt hiszem, ebben nem jártak nagyon messze az igazságtól. Hiszen Koszovó is posztkommunisták világ, sok a közös pont, könnyebben mozgunk mi, magyarok egy ilyen terepen.

Személyes vonatkozásban említésre méltó a lelkiállapot, mert az elején még felzaklatott az állandóan nyomott hangulat, a folyamatos fenyegetettség-érzés, ott tartózkodásom második felében ez már természetesnek tűnt. Túl kell lépni ezen a reménytelenség-érzésen, ami a rövidtávú koszovói tartózkodás sajátja. Sokakon láttam: a hosszú ottlét cinikussá, érzéketlenné teszi őket. A nemzetközi szakértőket a koszovóiak sok esetben csak a nagyobb pénzért odajövő zsoldosoknak látják... Megpróbáló világ.

– *Köszönöm a beszélgetést.*

Ablonczy Bálint